

HÅLLBARA OMSTÄLLNINGAR I NORRBOTTEN

Att positionera Norrbottens
landsbygdssamhällen i utformningen
av politiken för hållbar omställning

DUST

Democratising
jUst
Sustainability
Transitions

KOLOFON

Författare: Myriam Chilvers, Leneisja Jungsberg, John Moodie, Linnea Löfving, Verena Balz, Ioana Forgaci, Leif Engström.

Medverkande: Ann-Louise Lövgren Engström, Britta Jonsson Lindvall, Tomas Fägerman, Ulf Sandström, Kjell Nilsson, Tommy Sjölund, Marianne Holmfrid.

Design: Institute for Urban Excellence.

Omslagsillustration: Kafferast II, John Savio.

Framtidsillustrationer: OOZE architects & urbanists, med stöd av Malgorzata Rybak, Delft University of Technology.

Denna publikation har tagits fram inom ramen för projektet Democratising jUst Sustainability Transitions (DUST).

Finansierad av Europeiska unionen. De åsikter och ståndpunkter som uttrycks är dock författarnas egna och speglar inte nödvändigtvis Europeiska unionens eller Europeiska genomförandeorganet för forskning synsätt. Varken Europeiska unionen eller den beviljande myndigheten kan hållas ansvariga för innehållet.

Deltagande partners:

Detta projekt har mottagit finansiering från Europeiska unionens forsknings- och innovationsprogram Horizon Europe inom ramen för bidragsavtal nr 101094869.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kolofon	2
Innehållsförteckning	3
Syfte och avgränsning	4
Rekommendationer från landsbygdssamhället	5
Politiska rekommendationer om sjukvård	7
Politiska rekommendationer om kollektivtrafik	9
Politiska rekommendationer om lokal livsmedelsproduktion	11
Gemenskaps- och policyframtid: visualisering av divergerande utvecklingsvägar	12
Föreställda sannolika framtid	12
Föreställda önskade framtid	14
Policyframtid	16
Territoriellt kapital	18
Att formulera landsbygdssamhällets ståndpunkter	20
Att mäta den regionala opinionen	22
Fem snabba fakta om Pol.is-deliberationen i Norrbotten	22
Konsensuspåståenden	23
Regional Future Literacy Labs: steg-för-steg-process	24
Inledande kontext	27
Varför är samhällsledda hållbarhetsomställningar viktiga?	27
Hur ser hållbarhetsomställningen i Norrbotten ut i dag?	27
Varför är landsbygden mindre delaktig i Norrbottens omställning?	27
Horizon Europas DUST-projekt och Regional Future Literacy Labs	28
Bilaga	30

SYFTE OCH AVGRÄNSNING

Detta policydokument presenterar förväntningar, förhoppningar och visioner från Norrbottens landsbygdssamhällen om den framtida inriktningen för hållbarhetsomställningen i regionen. Dokumentet ställer dessa perspektiv i relation till rådande policyprocesser och placerar lokala frågor i ett bredare politiskt sammanhang.

Inom ramen för Horizon Europe-projektet DUST samlade Regional Future Literacy Labs medborgare och beslutsfattare för att utforska de viktigaste utmaningarna och möjligheterna som hållbarhetsomställningen innebär för landsbygdssamhällen i Norrbotten. Dessa samhällen, som historiskt varit underrepresenterade i omställningspolitiken, engagerades genom ett samarbete med Hela Sverige Ska Leva Norrbotten och ett regionalt nätverk av landsbygdsaktörer. Detta arbete är avgörande för att forma och genomföra rättvisa hållbarhetsomställningar i hela regionen.

Dokumentet riktar sig till tre huvudsakliga målgrupper:

1. **Beslutsfattare** på EU-nivå samt nationell, regional och lokal nivå, för att säkerställa att omställningspolitiken tar hänsyn till landsbygdens specifika utmaningar, möjligheter och behov i Norrbotten.
2. **Civilsamhälle och organisationer**, för att förstärka röster från grupper som vanligtvis har låg representation i beslutsprocesser.
3. **Medborgare**, för att öka medvetenheten om regionala hållbarhetsfrågor och stimulera dialog bland underrepresenterade och mindre engagerade landsbygdsgrupper i Norrbotten.

REKOMMENDATIONER FRÅN LANDSBYGDS- SAMHÄLLET

Genom en inkluderande och deliberativ process har Norrbottens landsbygdssamhällen tydligt markerat sin ståndpunkt: de är inte passiva mottagare av omställningspolitik, utan aktiva medskapare. En central fråga som lyftes i DUST-workshopparna är den återkommande diskrepansen mellan nationella omställningsstrategier och vardagsverkligheten på landsbygden. Nuvarande styrmedel speglar ofta inte lokala förutsättningar, vilket leder till lösningar som missar eller otillräckligt adresserar behoven utanför de urbana miljöerna.

Deltagarna uttryckte frustration över att framställas som perifera eller som mottagare av kompensation, snarare än som motståndskraftiga och innovativa samhällen med viktiga bidrag att ge. Som svar på detta formulerar landsbygdssamhällena i Norrbotten en ny berättelse – grundad i handlingskraft, kompetens och samarbete. De menar att den gröna omställningens framgång är beroende av att landsbygdens tillgångar mobiliseras: stark social sammanhållning, ekologisk kunskap och en lång tradition av samverkan.

Detta samhällsdrivna perspektiv ligger i linje med framväxande nationella och nordiska policyprioriteringar som betonar platsbaserade och inkluderande angreppssätt för rättvisa omställningar. Det speglar även ett växande folkligt stöd för jämlik utveckling i hela landet.

Landsbygdssamhällena i Norrbotten understryker med kraft att riktade offentliga investeringar är

avgörande för att frigöra regionens potential i den gröna omställningen.

Inom DUST-processen identifierades tre strategiska prioriteringsområden:

1. **Sjukvård**
2. **Kollektivtrafik**
3. **Lokal livsmedelsproduktion**

Dessa prioriteringar grundar sig i lokala erfarenheter och sammanfaller med bredare policydebatter om landsbygdens motståndskraft och klimatanpassning. De återspeglar gemensamma nordiska värden kring jämlikhet, hållbarhet och territoriell balans, och stärker argumenten för mer regionalt anpassade omställningsstrategier.

BETRAKTA SJUKVÅRD SOM KRITISK INFRASTRUKTUR I DEN GRÖNA OMSTÄLLNINGEN STÖD DECENTRALISERAD VÅRD GENOM LOKALA HÄLSOHUBBAR.

Deltagarna beskrev sjukvården både som en rättvisefråga och som en grundpelare för klimatanpassning. Norrbottens stora geografiska yta och åldrande befolkning innebär särskilda utmaningar för en jämlik vård. Digitala lösningar som distansvård upplevs som lovande, men digitalt utanförskap – särskilt bland äldre och personer i glesbygd – begränsar deras räckvidd. Distriktssköterskor lyftes fram som avgörande för kontinuitet i vården där sjukhus ligger långt bort och rörligheten är begränsad. Deltagarna efterlyste mobila vårdlösningar, fler lokala vårdpunkter i välkända miljöer, tydligare information om befintliga tjänster samt långsiktiga satsningar för att rekrytera och behålla vårdpersonal. En jämlik vård i Norrbotten kräver investeringar i decentraliserad, lokalt anpassad och samhällsnära vård.

Citaten nedan delades av deltagare i Norrbottens RFLL.

" Alla ska ha Uka och högkvalitativ tillgång till hälso- och sjukvård, oavsett var de bor. "

POLITISKA REKOMMENDATIONER

— SJUKVÅRD

Erkänn sjukvård som kritisk infrastruktur i den gröna omställningen

Relevant för nationella beslutsfattare, regionala klimat- och hälsoplaneringsorgan: omformulerar hälso- och sjukvården som väsentlig för både social rättvisa och klimatresiliens. Syftar till att integrera hälso- och sjukvården i nationella och regionala strategier för grön omställning.

Stöd decentraliserad vård genom mobila enheter

Relevant för regionala hälsomyndigheter och kommunala planerare: hanterar geografiska och demografiska utmaningar genom att förbättra tillgängligheten med hjälp av lokala leveransmodeller.

Inrätta lokala vårdpunkter i samhällsnära miljöer (exempelvis bibliotek och handelsplatser)

Relevant för kommunala myndigheter och samhällsorganisationer: gör hälso- och sjukvård mer tillgänglig och bekant genom att integrera tjänster i vardagliga offentliga utrymmen.

Utöka mobila vårdtjänster, såsom hälsobussar

Relevant för regionala vårdgivare och finansierare: säkerställer att vård når invånare i avlägsna eller svårtillgängliga områden, särskilt äldre och personer utan transportmöjligheter.

Förbättra kommunikationen kring befintliga vårdtjänster

Relevant för hälsovårdsmyndigheter och kommunikationsavdelningar: ökar edvetenheten om och användningen av befintliga tjänster, särskilt bland digitalt utestängda grupper.

Utveckla långsiktiga strategier för rekrytering och kompetensförsörjning inom landsbygdssjukvård

Relevant för nationella och regionala planerare av hälso- och sjukvårdspersonal samt utbildningsinstitutioner: syftar till att åtgärda personalbrist genom riktad utbildning, incitament och stöd för verksamhet på landsbygden.

” Ökad tillgång till grundläggande tester på landsbygde ”

UTVECKLA LANDSBYGDENS TRANSPORTSYSTEM SÅ ATT DE BLIR TÄTA, FLEXIBLA OCH RÄTTVISA – GENOM ATT UTNYTTJA GEMENSAMMA RESURSER OCH PRISMODELLER SOM SPEGLAR LANDSBYGDENS FÖRUTSÄTTNINGAR.

Kollektivtrafiken beskrevs i breda ordalag som både nödvändig och eftersatt. Den präglas av glesa linjer, bristande vintertillförlitlighet och en alltför stor koppling till skolskjutslogik, vilket gör den opraktisk för många invånare. Deltagarna lyfte fram att bilen ofta upplevs som mer kostnadseffektiv, att bilberoendet är utbrett, att förtroendet för dagens trafiklösningar är lågt och att landsbygdskommuner har begränsade ekonomiska möjligheter till satsningar på grund av svagare skatteunderlag.

Samtidigt såg deltagarna en betydande potential i en reformerad kollektivtrafik på landsbygden – som ett verktyg för regional utveckling, bättre balans mellan arbete och privatliv, ökad tillgänglighet för unga och personer utan körkort samt som ett viktigt steg i den gröna omställningen. Bland förslagen fanns delad användning av skolbussar, mer flexibel tidtabellsläggning, bättre marknadsföring av tågutbud och investeringar i elfordon och laddinfrastruktur.

Citaten nedan delades av deltagare i Norrbottens RFL

“
Ökat bostadsbyggande
är centralt för en rättvis
grön omställning i
Norrbotten. ”

“
Fokus på
prisvärda
hyresbostäder
på landsbygden. ”

POLITISKA REKOMMENDATIONER OM KOLLEKTIVTRAFIK

Öka turtäthet och geografisk täckning i kollektivtrafiken

Relevant för Region Norrbotten och kommunerna i Norrbotten: öka antalet bussavgångar, särskilt tidiga morgnar och sena kvällar, så att både skolelever och arbetspendlare samt kvällsaktiviteter för barn och vuxna kan nås. Ett förslag är att använda skolbussar som allmän kollektivtrafik utanför skoltid.

Öka det nationella stödet till kollektivtrafiken

Relevant för staten: Region Norrbotten och kommunerna i Norrbotten behöver mer stöd från staten för att kunna upprätthålla kollektivtrafiken. Stödet har minskats i den senaste budgeten.

Testa prisvärda prissättningsmodeller i fler kommuner

Relevant för kommunerna i Norrbotten: inför prissättningsmodeller liknande Kirunamodellen”, där invånare betalar en låg avgift för ett årskort för buss. Det skulle kunna få fler att använda kollektivtrafiken regelbundet.

Överväg ett integrerat biljettsystem

Relevant för Region Norrbotten: inför ett integrerat biljettsystem som gör det möjligt att resa med ett och samma kort för flera olika transportsätt, liknande systemet i Stockholm. Detta skulle kunna öka användningen av kollektivtrafiken.

Skapa incitament för att använda kollektivtrafik

Relevant för Region Norrbotten: erbjud incitament för att resa kollektivt, till exempel rabatter för frekventa resenärer eller särskilda kampanjer i samband med evenemang.

Hållbara arbetsätt

Fokusera på hållbara arbetsätt, såsom att använda förnybar energi för bussar och tåg samt att marknadsföra kollektivtrafiken som ett grönare alternativ till bilkörning.

Öka samarbetet mellan regionen och kommunerna

Relevant för Region Norrbotten och kommunerna i Norrbotten: öka samarbetet mellan kommunerna och regionen för att finansiera och stödja satsningar på kollektivtrafik. Det kan inkludera gemensamma projekt för att förbättra infrastruktur och service.

Långsiktig planering

Relevant för Region Norrbotten: ta fram en långsiktig strategi för kollektivtrafiken som inkluderar regelbundna utvärderingar och justeringar baserat på behov och återkoppling från invånarna.

Utöka linjenätet

Relevant för staten och Region Norrbotten: utveckla nya linjer som bättre knyter samman landsbygdsområden med tätorter, så att invånarna lättare kan nå viktiga tjänster och aktiviteter. För detta behövs extra stöd från staten.

PRIORITERA NORRLIGA LIVSMEDELSSYSTEM SOM EN FRÅGA OM NATIONELL MOTSTÅNDSKRAFT. UTÖKA STÖDET TILL LOKALA PRODUCENTER, KOOPERATIV OCH FÖRÄDLINGSINFRASTR UKTUR..

Workshopparna visade en bred oro kring de lokala livsmedelssystemens sårbarhet. Trots att Norrbotten har kapacitet att tillgodose större delen av sitt eget livsmedelsbehov möter småskaliga producenter höga kostnader, otillräckliga subventioner och upphandlingspolicys som gynnar storskaliga leverantörer. Många producenter lämnar marknaden redan efter några år, vilket försvagar den lokala motståndskraften.

Deltagarna beskrev livsmedelsproduktion som avgörande för nationell säkerhet, särskilt mot bakgrund av geopolitisk osäkerhet, och som central för klimatanpassning, minskat importberoende samt bevarandet av lokal identitet och välbefinnande. De efterfrågade reformer av den offentliga upphandlingen för att bättre stödja lokala leveranser, ökat engagemang och utbildning för unga inom jordbruket, stöd till kooperativa modeller samt förbättrad lokal förädlingsinfrastruktur. Även rättvisare beskattning av import och reviderade subventionssystem föreslogs för att skapa mer jämlika konkurrensvillkor.

Citaten nedan delades av deltagare i Norrbottens RFL.

”
Livsmedel
bör
produceras
lokalt
”

”
Incitament för
lokala
livsmedelsproducenter
”

POLITISKA REKOMMENDATIONER OM LOKAL LIVSMEDELS- PRODUKTION

Subventionera lokal livsmedelsproduktion

Relevant för staten och Region Norrbotten: öka subventionerna till små och medelstora jordbruk för att göra lokal produktion ekonomiskt hållbar, särskilt för grönsaker, baljväxter, mejeriprodukter och kött.

Stöd markanvändning på landsbygden och återinvestering

Relevant för staten och berörda departement: utforma markanvändningspolicys som prioriterar livsmedelsproduktion. Säkerställ att vinster från utvinningsindustrier (t.ex. gruvnäring och vindkraft) delvis återinvesteras i jordbruk och landsbygdsutveckling.

Investera i lokal livsmedelsförädling

Relevant för staten och Region Norrbotten: bygg upp eller stöd småskaliga förädlingsanläggningar (t.ex. mejeri, fisk och grönsaker) för att öka förädlingsvärdet och minska beroendet av södra Sverige.

Inför mekanismer för rättvis prissättning

Relevant för staten: utred skatteincitament, importtullar eller kompensationssystem för att hålla lokal mat prisvärd och konkurrenskraftig i förhållande till importerade livsmedel.

Stöd småskalig innovation och stadsnära odling

Relevant för kommuner och lokala organisationer: finansiera mikroprojekt såsom gemensamma trädgårdar och stadsodling samt tillhandahålla

utbildning och verktyg.

Reformera offentlig upphandling för att stödja lokala producenter

Relevant för kommuner och Region Norrbotten: justera upphandlingspolicys så att offentliga kök (skolor, äldreboenden, sjukhus) kan köpa livsmedel från mindre lokala producenter.

Främja jordbrukskooperativ

Relevant för kommuner, Region Norrbotten och andsbygdsutvecklingsprogram: etablera kooperativ för att dela resurser, utrustning och logistik. Stöd regionala distributionsnav eller gemensamma leveranssystem för att stärka den ekonomiska hållbarheten.

Erkänn livsmedelsproduktion som en säkerhetsfråga

Relevant för staten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB): behandla livsmedelssäkerhet i norra Sverige som en del av det nationella försvaret, i linje med beredskapsplanering

Marknadsför lokal mat och landsbygdsliv

Relevant för kommuner, Region Norrbotten och turismorganisationer: marknadsför fördelarna med lokalt producerad mat och ett liv på landsbygden genom offentliga kampanjer riktade till familjer, unga och nyinflyttade.

Öka ungas engagemang inom jordbruket

Relevant för Region Norrbotten, kommuner och Jordbruksverket: stöd unga inom jordbruket genom tillgång till mark, lån, utbildning och mentorskap. Integrera detta arbete med skolinitiativ och jordbruksutbildningar.

Skapa geografiskt baserad politisk representation

Relevant för staten och politiska partier: inför mekanismer för platsbaserade utnämningar för att bättre representera landsbygdens och norra Sveriges behov i nationella policyprocesser. 11

GEMENSKAPS- OCH POLICYFRAMTIDER: VISUALISERING AV DIVERGERANDE UTVECKLINGSVÄGAR

Vi rekommenderar att postern viks ut när detta avsnitt läses, för att utforska illustrationerna i sitt sammanhang.

Föreställda sannolika framtider

De sannolika framtiderna speglar vad landsbygdssamhället förväntar sig kommer att ske om nuvarande trender fortsätter utan större insatser. Deltagarna förutser ökande miljömässiga påfrestningar som hotar jordbruk och biologisk mångfald, vilket sätter naturkapitalet i riskzonen. Samtidigt förväntas förbättrad digital infrastruktur och AI bidra till ökad tillgång till vård i avlägsna områden – vilket stärker infrastrukturkapitalet – men många uttryckte oro över att personlig och kulturellt anpassad vård kan gå förlorad. Demografisk nedgång, driven av ungas utflyttning och en åldrande befolkning, sågs i bred enighet som ett allvarligt hot mot humankapital och ekonomisk hållbarhet. Klimatdriven migration uppfattades både som en potentiell källa till kulturell berikning och som en utmaning för social sammanhållning och rättvis resursfördelning. Många ifrågasatte om lokala styrningsstrukturer är rustade att hantera dessa samverkande utmaningar, vilket signalerar ökande belastning på styrningskapitalet.

Föreställda önskade framtider

Den önskade framtiden fångar i stället landsbygdssamhällets förhoppningar för Norrbotten. Samhället föreställer sig en grön ekonomi driven av förnybar energi, lokal livsmedelsproduktion och cirkulära strategier som grund för ekonomisk och infrastrukturell förnyelse. Ett annat återkommande önskemål handlade om hälsosamma och hållbara arbetsplatser som prioriterar medarbetares välbefinnande, säkerhet och miljöansvar. Samarbetsinriktade samhällen framträdde också som ett starkt tema, med visioner om mer självförsörjande bostadsområden byggda på ömsesidig hjälp och delad kompetens. Samhällsorganisatörer, lokala myndigheter och medborgare sågs som centrala aktörer för att stärka lokal handlingskraft och social sammanhållning. Teknik spelar en betydande roll i den önskade framtiden, men endast i kombination med stark etisk styrning. Deltagarna såg AI och digitala verktyg som omvälvande inom sjukvård och utbildning, särskilt när de används genom offentlig-privata partnerskap. Decentraliserade vårdlösningar, inklusive digitala verktyg och lokala vårdhubbar, betraktades som avgörande för tillgång till vård på landsbygden. Demografisk förnyelse var ett annat centralt tema. Deltagarna föreställde sig attraktiva och inkluderande livsmiljöer samt god tillgång till service som verktyg för att motverka ungas utflyttning och regional tillbakagång. Politiskt engagemang och deltagande styrning prioriterades också högt. Många efterlyste fördjupad medborgarutbildning, institutionella reformer och starkare lokalt beslutsfattande för att stärka tillit och handlingskraft i samhällena. Slutligen uttryckte deltagarna en tydlig preferens för flergenerationsboende och gemenskapsbaserade boendeformer – stödda av kulturell förändring och innovativa bostadsmodeller – som ett sätt att stärka emotionellt välbefinnande, ömsesidigt beroende och motståndskraft.

POLICYFRAMTIDER

Dessa förhoppningar kommer till starkt uttryck genom samhällsmedlemmarnas egna ord:

” Vi behöver
befolkningstillväxt

...
dubbelt så många
människor i
Norrbotten. ”

” Lika
sjukvård för
alla. ”

” Bostadsprojekt
kommer att
fokusera på att
samhällen själva
bygger små
hyreshus eller villor. ”

” Landsbygden kommer
att ... växa genom att
förse Norrbotten... med
färska råvaror genom
gemenskapsodling där
människor går samman,
odlar grödor och förser
lokala butiker. ”

Ett av resultaten från labbens inledande faser är en kartläggning av policyåtgärder kopplade till hållbarhetsomställningen. Policys har identifierats utifrån deras specifika relevans för den gröna omställningen eller deras fokus på regionala och lokala frågor, såsom regionala utvecklingsdokument. De identifierade policys drivs av olika nivåer inom det offentliga styrsystemet och inkluderar statliga utredningar om den gröna omställningen i norra Sverige, regionala utvecklingsplaner, regionala strategier för smart specialisering, kommunala utvecklingsplaner samt rapporter från andra myndigheter. En fullständig lista över policys presenteras i bilagan.

I jämförelse med landsbygdssamhällets önskade framtid presenterar policydokumenten en framtidsbild som i högre grad är **inriktad på industriell omställning och tekniska framsteg**.

Utifrån policydokumenten har ett antal fokusområden identifierats. Policys har ett tydligt fokus på att uppnå nationella och internationella klimatmål. Även om dessa åtgärder är viktiga för den gröna omställningen är utmaningen att de i begränsad utsträckning påverkar människors vardagsliv.

1. **Koldioxidneutrala industrier:** investeringar i grön teknik och utfasning av fossila bränslen.
2. **Omskolning och anpassning av arbetskraften:** förberedelser inför framtida gröna jobb.
3. **Teknikdrivna lösningar:** storskaliga innovationer för att minska utsläpp och producera förnybar energi.

Utifrån policydokumenten identifierades flera områden som väckte oro, och en lista över så kallade ”Territoriella kapital” (TC) togs fram. 13

Tabellerna nedan redovisar centrala territoriella kapital som identifierats utifrån policyperspektiv och ställer dem sida vid sida med territoriella kapital som lyfts fram av landsbygdssamhället. Denna jämförelse synliggör hur både policy- och samhällsperspektiv förhåller sig till regionens grundläggande tillgångar och utmaningar.

Naturkapital

Policyperspektiv	
Metaller och mineraler	Skog
Kallt klimat	Biologisk mångfald
Vattendrag (älvar, sjöar, hav)	Utrymme (stora obebyggda ytor)

Samhällsperspektiv	
Initiativ inom cirkulär ekonomi	Bevarande av biologisk mångfald
Harmoni med naturen	Lokal livsmedelsproduktion

Ekonomiskt kapital

Policyperspektiv	
Statligt ägda, europeiskt ledande företag	Gruv- och stålproduktion
Hög innovationsnivå	Regional ekonomi
Stor offentlig sektor	

Samhällsperspektiv	
Tillgång till bostäder	Småföretag
Lokalt entreprenörskap inom grön ekonomi	

Kapital i den byggda miljön

Policyperspektiv	
Bebyggda områden längs kusten	”Hot spots” för grön omställning

Samhällsperspektiv	
Mötesplatser för lokalsamhälle och unga	Trygga och inkluderande offentliga miljöer

Humankapital

Policyperspektiv		Samhällsperspektiv	
Stark samverkan enligt triple helix-modellen	Engagerat civilsamhälle	Civilsamhälle och lokalt engagemang	Samverkan mellan medborgare och kommun
Engagerat civilsamhälle	Kompetens	Kompetens inom och i den offentliga sektorn	Utbildningsprogram om innovation
Horisontell samverkan	Samiska traditioner	Hälsosamma arbetsplatser	
Social tillit och starka institutioner	Stark fackföreningsrörelse		

Infrastrukturkapital

Policyperspektiv		Samhällsperspektiv	
Tillgång till snabbt bredband	Flygplats(er) av god storlek och kvalitet	Tillgång till kollektivtrafik	Koppling mellan stad och land
Förnybar energi		Infrastruktur för förnybar energi	Digitaliserad och decentraliserad sjukvård

X-kapital

Policyperspektiv		Samhällsperspektiv	
Utmärkt forskningsmiljö	Gränsöverskridande samarbete	Koppling mellan stad och land	Decentraliserad styrning
Attraktivitet	Nationell säkerhet	Deltagande styrning	Etisk digitalisering
Regionala utmaningar			

ATT FORMULERA LANDSBYGDS- SAMHÄLLET STÅNDPUNKTER

Efter kartläggningen av både policy- och samhällsframtider jämfördes de två perspektiven noggrant. Denna jämförelse gav en detaljerad analys av hur samhällsmedlemmarnas farhågor och prioriteringar antingen sammanföll med, avvek från eller kompletterade omfattningen av befintliga policyåtgärder för hållbarhetsomställning. Utifrån dessa insikter formulerades ett antal påståenden som fångade centrala områden av samsyn och spänning, vilka sedan användes för vidare offentlig deliberation. Insikter om frågor där samhällsmedlemmar och beslutsfattare hade skilda uppfattningar omvandlades till påståenden för offentlig dialog. Exempelvis:

” Kollektivtrafiken på landsbygden bör minskas och anpassas till de faktiska behoven. ”

” Infrastruktur och politik bör stödja och möjliggöra flytt till landsbygden. ”

Den fullständiga listan över uttalanden finns i bilagan.

Det är viktigt att notera att vissa frågor betonades i policyperspektiven men inte i samhällsdiskussionerna – och vice versa. Till exempel lyfte både samhällen och policydokument fram bostadsfrågan som central, vilket återspeglas i det gemensamma påståendet:

” Ett ökat bostadsbyggande är en av de viktigaste komponenterna för att säkerställa en rättvis grön omställning i Norrbotten. ”

I kontrast härstammade följande påstående från samhällsdiskussionerna men behandlades inte aktivt i policydokumenten.

” Banker bör åläggas att låna ut en viss andel av sina lån till landsbygdsområden där det i dag är svårt att få finansiering för att köpa eller bygga bostäder ”

ATT MÄTA DEN REGIONALA OPINIONEN

Fem snabba fakta om Pol.is- deliberationen i Norrbotten

1. **Totalt antal deltagare:** 84 personer deltog i den digitala deliberationen.
2. **Ursprungliga påståenden:** 91 påståenden formulerades utifrån samhälls- och policydiskussioner.
3. **Tillagda påståenden:** 42 nya påståenden skickades in av deltagare under deliberationen.
4. **Totalt antal bedömda påståenden:** 133 totalt (ursprungliga + tillagda).
5. **Totalt antal röster:** 4 579 röster avgavs – detta inkluderar samtliga svar ”instämmer”, ”instämmer inte” och ”pass”, vilket visar hur aktivt deltagarna engagerade sig i materialet.

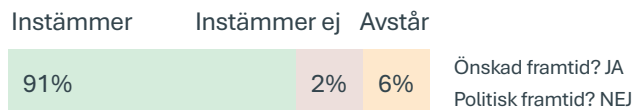
Under de avslutande faserna av RFL skickades de samhällsgenererade påståendena vidare till offentlig deliberation via Pol.is-plattformen i Norrbotten. Syftet var att samla in bredare synpunkter kring centrala teman som lyfts lokalt.

Resultaten ger insikter i vilka frågor som skapade störst engagemang, var konsensus uppstod och var åsikterna gick isär. Vissa påståenden möttes av starkt stöd eller tydligt motstånd, vilket visade på klara skiljelinjer. Tydliga åsiktsgrupper formades kring påståenden som: ”Behovet av att bygga ut eller skala ned kollektivtrafiken på landsbygden”; och ”Staten bör fortsätta att stödja storskaligt jordbruk framför småskalig, lokal livsmedelsproduktion.”

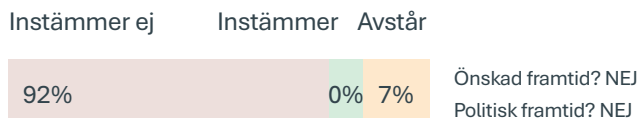
Samtidigt fick andra påståenden begränsad uppmärksamhet, vilket antyder att inte alla frågor upplevdes som lika relevanta av den bredare allmänheten. Pol.is-tabellen på högersidan illustrerar konsensuspåståendena och visar graden av enighet för varje påstående.

KONSENSUSPÅSTÅENDEN

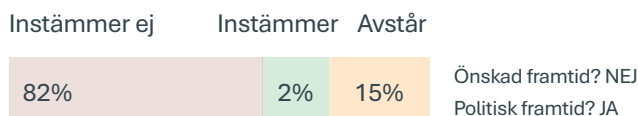
Kollektivtrafiken bör byggas ut för att bättre knyta samman stad och land i Norrbotten.

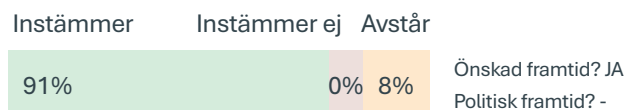
Kollektivtrafiken på landsbygden i Norrbotten bör skalas ned och pengarna bör användas till andra områden.

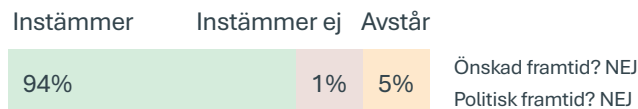
Kollektivtrafiken på landsbygden i Norrbotten fungerar bra som den är.

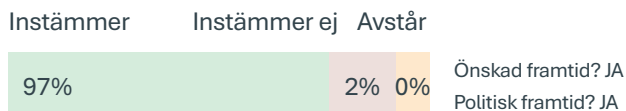
Tågtrafiken i Norrbotten behöver bli mer tillförlitlig (punktlig) för att fler ska vilja använda den.

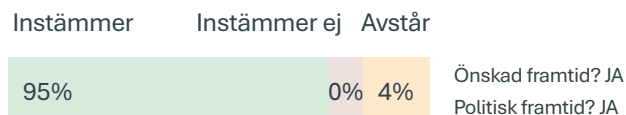
Lika och högkvalitativ tillgång till sjukvård ska garanteras för alla, oavsett bostadsort.

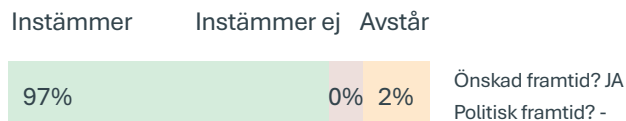
Unga vill vara delaktiga i samhället och behöver därför inkluderas i samhällsutvecklingen.

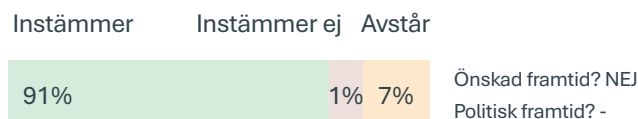
Unga längtar efter investeringar där de bor och behöver därför inkluderas i samhällsutvecklingen

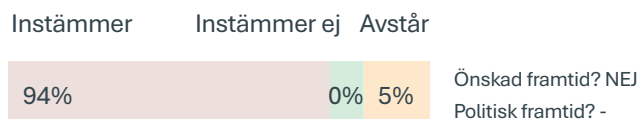
Den urbana normen måste utmanas – unga måste kunna välja att bo, arbeta och leva ett gott liv i hela Norrbotten.

Markanvändning och energi: Lokala livsmedelsproducenter bör få offentliga incitament och stöd.

Maten bör till största delen importeras.

REGIONAL FUTURE LITERACY LABS: STEG-FÖR- STEGPROCESS

De regionala Future Literacy Labs (RFL) genomfördes i fyra fallstudieområden: Norrbotten (Sverige), Lausitz (Tyskland), Stara Zagora (Bulgarien) och Katowice (Polen). I varje region involverades en specifik omställningsgemenskap. Varje labb följde nedanstående steg:

- 1. Förberedande steg:** Effekterna av lokala, nationella och EU-baserade policyåtgärder för hållbarhetsomställning kartlades
- 2. Första workshopen:** Gemenskaper och beslutsfattare möttes för den inledande RFL-workshopen för att diskutera de förväntade konsekvenserna av omställningar och omställningspolicys för samhällena. I slutet av workshopen beslutade gemenskaperna om inriktningen för de kommande deliberationerna.
- 3. Andra workshopen:** Samhällsmedlemmardiskuterade sina förväntade och önskade framtider i relation till hållbarhetsomställningar.
- 4. Framtidsanalys:** En analys av samtalen möjliggjorde visualisering av de framtider som gemenskaperna förväntar sig kommer att inträffa – benämnda sannolika framtider – samt de framtider de föredrar – benämnda önskade framtider
- 5. Policyjämförelse:** En jämförelse mellan dessa samhällsframtider och prognoser över policyeffekter – benämnda policyframtider – gav insikter i gemenskapernas uppfattningar och ståndpunkter gentemot lokal, nationell och EU-baserad policymaking.
- 6. Tredje workshopen:** Gemenskaperna utvecklade dessa ståndpunkter till policyuttalanden..
- 7. Offentlig deliberation:** Policyuttalandena skickades därefter vidare till offentlig deliberation i respektive fallstudieområde. E-demokrativerktyget Pol.is gjorde det möjligt för allmänheten att rösta på och kommentera uttalandena.
- 8. Fjärde workshopen:** I den avslutande RFL-workshopen översatte gemenskaperna resultaten från de tidigare stegen till praktiska rekommendationer för beslutsfattare på olika nivåer inom det offentliga styrsystemet

Foto: Myriam Chilvers

STARGGJONRA

INLEDANDE

KONTEXT

Varför är samhällsledda hållbarhetsomställningar viktiga?

Hållbarhetsomställningar innebär djupgående socioekonomiska förändringar som påverkar samhällen runt om i Europa på olika och ofta ojämlika sätt. Dessa omställningar kan skapa både möjligheter och utmaningar, särskilt i regioner med långsammare ekonomisk utveckling. För att omställningarna ska bli både rättvisa och verkningsfulla behöver de utformas genom platsbaserade och samhällsledda policyprocesser som stärker invånarens egenmakt, ökar medvetenheten och bygger långsiktig motståndskraft. Ett aktivt deltagande från medborgare bidrar till att politiken blir mer ansvarsfull, inkluderande och anpassad till lokala förutsättningar – i synnerhet till behoven hos grupper som annars riskerar att stå utanför beslutsprocesserna.

Hur ser hållbarhetsomställningen i Norrbotten ut i dag?

Norrbotten, Sveriges nordligaste region, är känd för sitt arktiska landskap och som samernas traditionella bosättningsområde. Regionen är också Europas största producent av järnmalm, där gruvnäringen står för omkring 10 procent av de lokala arbetstillfällena. Teknologisk utveckling och innovation håller på att omforma industrin och placerar Norrbotten i centrum för Sveriges gröna industriella omställning.

Denna omvandling har potential att bidra med 2–3 procent till Sveriges BNP fram till 2030, generera upp till 160 miljarder kronor per år och skapa

omkring 20 000 nya arbetstillfällen. Samtidigt kräver omställningen offentliga investeringar på upp till 260 miljarder kronor – varav endast en begränsad del i nuläget är säkerställd. Centrala utmaningar rör tillgång till energi, fungerande infrastruktur, bostadsförsörjning samt brist på arbetskraft. Utöver dessa materiella förutsättningarmåste omställningen även hantera sociala ojämlikheter. Landsbygdsområden i Norrbotten präglas av demografiska, geografiska och ekonomiska påfrestningar. En rättvis omställning förutsätter därför att civilsamhället och marginaliserade perspektiv inkluderas, trots att dessa röster ofta saknas i dagens processer.

Varför är landsbygden mindre delaktig i Norrbottens omställning?

Arbetet med omställningen har till stor del varit koncentrerat till urbana miljöer och drivits av offentliga institutioner och industriella aktörer, vilket har lett till att landsbygdskommuner hamnat i skymundan. Trots att landsbygdsinvånare ofta besitter djup kunskap om lokala miljöer och har stor innovationspotential saknar de ofta resurser, tillgång och förtroende för att kunna delta aktivt i policyskapande. Dessa strukturella hinder begränsar landsbygdens möjligheter att påverka hur regionens framtid formas och bidrar till ett fortsatt utanförskap i omställningsprocesserna.

HORIZON EUROPE'S DUST-PROJEKT OCH REGIONAL FUTURE LITERACY LABS

DUST-projektet, som finansieras av Horizon Europe, har som mål att demokratisera territoriella svar på hållbarhetsomställningar genom att stärka medborgardeltagande och bygga förtroende mellan invånare och institutioner. Genom Regional Future Literacy Labs skapas inkluderande och platsbaserade dialoger mellan medborgare och beslutsfattare i regioner som är särskilt sårbara i omställningen.

Dessa labb ger invånare möjlighet att föreställa sig och förbereda sig för framtiden, vilket stärker deras förmåga att anpassa sig till förändring. Labben syftar till att:

Öka
medvetenheten
om lokala
politiska effekter

Tillhandahålla ett
forum för
att uttrycka
förhoppningar
och farhågor

Bygg upp
förtroendet
mellan
medborgarna och

Integrera lokal
kunskap
i politiken

Främja proaktivt
medborgarengagemang i
utformningen av politiken

Labben följer en struktur i åtta steg och kombinerar fysiska workshoppar med det digitala engagemangsverktyget Pol.is.

Foto: Susanne Jutzeler (uju-foto) - Pexels

BILAGA

Fullständig lista över analyserade policydokument

- » Bodens kommun, (2025), Översiktsplan 2025,
- » Bodens Kommun, (2023), Strategisk plan 2024-2026,
- » Kommunfullmäktige 2023-10-16 § 121
- » Näringsdepartementet, (2022), Rapport från samordnaren för samhällsomställning vid större företagsetableringar och företagsexpansioner i Norrbotten och Västerbotten, Sveriges Regering
- » Region Norrbotten, (2020), Strategy Smart Specialisation Norrbotten, Print: Luleå Grafiska 2020:2, ISBN: 978-91-986069-0-4
- » Region Norrbotten, (2019), Regional utvecklingsstrategi för Norrbotten 2030, Tryck: Luleå Grafiska 2019, ISBN: 978-91-984222-8-3
- » Tapia, C. Cedergren, E. Löfving, L. Moodie, J. Sanchez-Gassen, N., (2021), Potential territorial impacts of the transition to a climate neutral economy in Gotland, Norrbotten, and Västra
- » Götaland - Support to the preparation of Territorial Just Transition Plans in Sweden (REFORM/SC2020/118), Nordregio
- » Tillväxtverket, (2024), Nyindustrialiseringen och samhällsomvandlingen i Norrbotten och Västerbotten,
- » Nyindustrialiseringen och samhällsomvandlingen i Norrbotten och Västerbotten - Tillväxtverket (tillvaxtverket.se)

Fullständig lista över startpåståenden

Bostäder och grundläggande Samhällsservice

Kollektivtrafiken bör byggas ut för att bättre knyta samman landsbygdsområden i Norrbotten.

- » Infrastruktur och policyer bör stödja och förbättra tillgången till privata fordon för invånare i Norrbotten.
- » Kollektivtrafiken bör byggas ut för att bättre knyta samma stad och land i Norrbotten.
- » Kollektivtrafiken bör skalas ned i landsbygden i Norrbotten och pengarna borde läggas på andra områden.

Kollektivtrafiken bör stanna på fler platser på landsbygden för att fler ska kunna använda den.

- » Man borde införa expressbussar som enbart stannar i större hubbar för att personer snabbare kan röra sig från a till b.

Kollektivtrafiken på landsbygden i Norrbotten fungerar bra som den är.

- » Tågtrafiken i Norrbotten måste bli mer förutsägbar (vara i tid) för att fler ska vilja använda den.
- » Detkrävsettnytänktillektivtrafikplaneringen
- » – den behöver inte byggas ut, utan istället bli mer flexibel.
- » Man borde kunna åka på samma biljett med flera olika kollektivtrafik-operatörer.

Kollektivtrafiken ska inte enbart möjliggöra resor till arbete, utan även till fritidsaktiviteter och vardagssysslor.

- » Det viktigaste är att kollektivtrafiken möjliggör pendling till och från arbete istället för resor till fritidsaktiviteter och vardagssysslor.

Kollektivtrafiken bör stanna på fler platser på landsbygden i Norrbotten för att fler ska kunna använda den.

- » Man borde införa expressbussar som enbart stannar i större hubbar och för att personer snabbare kan röra sig från a till b.

Bostadspolitiken bör uppmuntra utveckling av småhus och villor i landsbygdsområden i hela Norrbotten.

- » Bostadspolitiken bör främja storskaliga bostadsprojekt i Norrbottens urbana områden/huvudorter och städer.
- » Kommunen borde köpa upp tomter och bygga bostadsområden som är planerade för gemenskap och social tillvaro.

Ett ökat bostadsbyggande är en av de viktigaste komponenterna för att säkra en rättvis grön omställning i Norrbotten.

- » Det behövs inte byggas fler bostäder i Norrbotten.

Det borde finnas krav på banker att det måste låna ut en viss andel till landsbygdsområden där man i nuläget har svårt att få lån för att köpa eller bygga

- » Det borde inte finnas några krav på banker att låna ut till specifika områden, marknaden bör reglera detta själv.
- » Staten borde gå in som garant och lyfta en del av risken vid lån för att öka bostadsbyggande i området där det är svårt att få lån för att bygga.

Det borde vara enklare att få bygglov i attraktiva områden i landsbygden.

- » Attraktiva områden bör skyddas från byggnation
- » Strandskyddet måste ses över för att öka bostadsbyggande i attraktiva områden på landsbygden.
- » Strandskyddet måste vara kvar för att skydda miljö, biodiversitet och allas tillgång till vatten.

Man borde undersöka möjligheter för innovativt ägande som lösningar för bostadsbyggande på landsbygden.

- » Man borde fokusera på att bygga billigare hyreshus på landsbygden.
- » Man borde utveckla pilotprojekt kring bostadsbyggande för att testa ekonomisk gångbarhet.

Det är ett stort problem med ödegårdar på landsbygden i Norrbotten.

- » Ödegårdar på landsbygden är inget problem eftersom det ofta är familjehem som används några månader om året.
- » Man borde inventera ödegårdar på landsbygden och undersöka hur man kan minska antalet.
- » Man borde skapa engagemang för att hantera och restaurera tomma byggnader på landsbygden.

Fritidsboenden urholkar landsbygden

- » Fritidsboenden är viktiga för landsbygden.

Det borde finnas en distinktion mellan bostads och fritidshus i form av beskattning.

- » Fritidsboenden är viktiga för landsbygden.
- » Det ska inte finnas någon extra beskattning för de som äger fritidshus.

Man borde begränsa att personer som inte är bosatta i Sverige äger fritidshus.

- » Man borde underlätta för personer som är bosatta utanför Sverige att köpa fritidshus i Sverige.
- » Det borde finnas en distinktion mellan personer som är bosatta i Sverige och personer bosatta utomlands när det kommer till ägande av fritidshus.

Man borde möjliggöra för mindre skolor med färre elever i olika åldrar på landsbygden.

- » Skolor borde främst finnas i urbana områden där man kan ha större klasser med elever i samma ålder.

Skolor behövs i mindre samhällen.

- » Det är inte en prioritering att ha kvar skolor i små samhällen.
- » Skolor bör framförallt finnas på landsbygden och barn i urbana områden borde åka till dem.

Statusen för lärare måste öka för att höja kompetensen på lärare på landsbygden.

- » Man borde sänka kraven om behörighet för lärare och istället fokusera på hur pedagogisk personen är.

Lika och högkvalitativ tillgång till sjukvård bör garanteras för alla, oavsett bostadsort.

- » Sjukvården bör koncentreras till urbana områden.

Telemedicin och digital patientvård bör prioriteras och fortsätta att få finansiering och utvecklas.

- » Hälso- och sjukvård bör fokusera på fysiska vårdcentraler och vårdlösningar, medan

telemedicin och digitala hälsotjänster bör täcka landsbygdsområden i Norrbotten.

- » Det borde finnas tillgång till både fysisk och digital sjukvård på landsbygden.

Regionen borde erbjuda sjukstugor i mindre samhällen i Norrbotten.

- » Äldreboende borde vara en punkt personer på landsbygden kan ta enklare prover.
- » Det är inget problem att resa till större städer för provtagning där det finns mer resurser.
- » Det borde finnas fler ställen på landsbygden där man kan ta enklare prover.

Genom en kampanj borde man lyfta det Norrbotten och Västerbottens bidrar med i form av energi och export för att omvärdera hur mellersta och södra Sverige ser på Norra Sverige.

Skatteintäkter från gruv- och energibolag i Norrbotten bör samlas in och fördelas av regionala myndigheter (region och kommun).

- » Skatteintäkterna från gruv- och energibolag bör samlas in och fördelas av staten.

Markanvändning

Lokala livsmedelsproducenter bör få offentliga incitament och stöd.

- » Staten bör fortsätta att gynna storskalig livsmedelsproduktion.

Offentliga myndigheter bör prioritera upphandling från lokala livsmedelsproducenter livsmedelsproduktion.

- » Offentliga myndigheter bör prioritera upphandling från industriell livsmedelsproduktion.

Maten bör vara lokalt producerad.

- » Maten bör till största delen importeras.

Lokala timmerindustri bör få offentliga incitament och stöd.

- » Staten bör fortsätta att gynna storskalig livsmedelsproduktion.

Solenergi bör inte vara en prioriterad energikälla i Norrbotten.

- » Solenergi bör utvecklas och stödjas i Norrbotten.

Förnybar energi bör driva transportmedel.

- » Transportmedel bör fortsätta använda fossila bränslen.

Svenskägdd mineralutvinning bör fortsätta att expandera med strikt regler för att minska miljöpåverkan för att möta den globala efterfrågan på råvaror.

- » All mineralutvinning bör begränsas kraftigt i Norrbotten för att skydda lokala ekosystem och samhällen.

Planerade storskalig vindkraftverken bör ställas in i Norrbotten.

- » Fler vindkraftverk bör byggas i Norrbotten.

Culture

Kulturen i landsbygdsområden bör utvecklas genom offentlig och private investeringar i teater, film och konst.

- » Kulturcentrum bör enbart finnas i urbana områden.

Kultur har en naturlig del i skolorna i Norrbotten.

- » Undervisningen i skolorna i Norrbotten bör fokusera på kärnämnen och inte på kultur.

En ökning av engelsktalande invånare och mångkulturella traditioner bör stödjas.

- » Landsbygdssamhällen bör bevara lokala svenska traditioner framför mångkulturella influenser.

Traditionella könsroller bör inte längre definiera landsbygdssamhället.

- » Traditionella könsroller bör upprätthållas i landsbygdsområden.

Landsbygdssamhället är i dag karakteriserat av jämställdhet.

- » Traditionelle könsroller bör ses över.

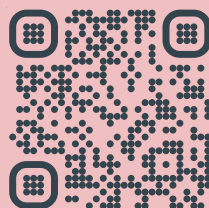
Vardagslivet i Norrbotten bör vara starkt påverkat av AI och digitalisering.

- » Begränsningar bör införas för expansionen av AI och digitalisering.

DUST

Democratising
jUst
Sustainability
Transitions

Skanna
QR-koden för
att läsa mer
om vårt

En vision för Norrbotten enligt den regionala politiken

A vision for Norrbotten according to regional policy

Ett landsbygdssamhälles farhågor och drömmar om Norrbotten

A rural community's fears and dreams of the Norrbotten region

Ett landsbygdssamhälles önskade framtid för Norrbotten

A rural community's preferred future for Norrbotten

Detta projekt har mottagit finansiering från Europeiska unionens forsknings- och innovationsprogram Horizon Europe inom ramen för bidragsavtal nr 101094869.

Nordregio

DUST

Democratising
jUst
Sustainability
Transitions

TU Delft

Illustrationer: Ooze architects & urbanists.
med stöd av Malgorzata Rybak, Delft University of Technology.